

AGNIESZKA BARCZYKOWSKA

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

ZASTOSOWANIE MODELU R-N-R W DIAGNOZIE RESOCJALIZACYJNEJ DOROSŁYCH SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW - ROZWIĄZANIA ANGIELSKIE

ABSTRACT. Barczykowska Agnieszka, *Zastosowanie modelu R-N-R w diagnozie resocjalizacyjnej dorosłych sprawców przestępstw – rozwiązania angielskie* [Risk-need-responsivity Model for Offender Assessment - English Solutions]. *Studia Edukacyjne* nr 34, 2015, Poznań 2015, pp. 243-263. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-2896-7. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2015.34.15

Reliable assessment, based on three fundamental principles: risk, needs and reactivity (RNR model), is undoubtedly the basis of effective rehabilitation. It is the result of over forty years of work on the search for answers to the question about the conditions of effective rehabilitation. Current knowledge allows for applying solutions related to the RNR model systems impacts on offenders, the best example being The National Offender Management Service (NOMS). The paper presents the application of the RNR model to offenders' assessment.

Key words: RNR model, assessment, rehabilitation, convicted, OASys

Wprowadzenie

W wielu krajach związanych z tradycją anglosaskiego prawa i resocjalizacji, proces diagnozowania określany jest w kategoriach szacowania (*assessment*). Przedmiot diagnozy stanowią czynniki ryzyka, rozumiane jako cechy związane z osobą sprawcy lub sytuacje mające potwierdzony w badaniach związek z podejmowaniem zachowań przestępczych¹. Rozpoznanie

¹ D.A. Andrews, J. Bonta, *The Psychology of Criminal Conduct*, New York 2006, s. 47; por. M. Sztuka, *Anachronizm i aktualność. Idee resocjalizacji w sporze o nowoczesność*, Kraków 2013, s. 232.

ryzyka stwarzanego przez sprawców przestępstw oraz czynników związanych z powrotem do zachowań przestępczych ma decydujące znaczenie dla identyfikacji skutecznych form interwencji resocjalizacyjnych². Jak słusznie zauważają D.A. Andrews i J. Bonta, „diagnozowanie przestępców nie jest tylko odpowiedzią na pytanie o ryzyko ponownego wejścia w konflikt z prawem, ale również o to, jak prowadzić oddziaływania”³. Współcześnie kierunek działań w tym zakresie wyznacza podejście *what works* i związany z nim model teoretyczny R-N-R, który nazwę swoją wywodzi od kluczowych reguł skutecznego działania resocjalizacyjnego: zasady ryzyka (*risk*), potrzeb (*need*) i reaktywności (*responsivity*). Zasada ryzyka związana jest z określeniem prawdopodobieństwa wejścia w kolejny konflikt z prawem. Zgodnie z nią, w procesie diagnostycznym powinny zostać wyodrębnione te jednostki, co do których istnieje wysokie prawdopodobieństwo kolejnego konfliktu z prawem. Dostępne aktualnie metaanalizy wskazują dość jednoznacznie, że w populacji przestępców funkcjonuje spora grupa, która ze względu na niski stopień demoralizacji oraz wysoki poziom zasobów własnych, stanowiący istotny czynnik chroniący, nie wymaga włączenia w wysoce strukturalizowane programy resocjalizacyjne. Zbyt pochopne zakwalifikowanie do nich może prowadzić do wzrostu zachowań przestępczych, związanych między innymi z procesem dyfuzji zachowań. Wskazuje się również na istnienie grup tzw. przestępców niepoprawnych, którzy nie robią zmian nawet przy długotrwałych i wieloaspektowych oddziaływaniach resocjalizacyjnych⁴. Oddziaływania resocjalizacyjne są zwykle skuteczne w stosunku do skazanych ze średnim i wysokim ryzykiem⁵. Konieczne jest jednak ich sprofilowanie, do czego odnosi się zasada potrzeb. Jak pisze M. Sztuka, jest ona „odpowiedzią na konieczność precyzyjnego identyfikowania konkretnych celów interwencji resocjalizacyjnej”, zaś potrzeba w tym przypadku to „synonim każdej sytuacji problemowej”⁶. Zakłada się bowiem, że u podstaw zachowań dewiacyjnych leżą niezaspokojone potrzeby, które D.A. Andrews i J. Bonta określili mianem kryminogennych (*criminogenic needs*). Na podstawie badań wyróżnili wśród nich tzw. wielką czwórkę (*big four*) oraz centralną ósemkę (*central eight*). Czynniki „czwórki” odnoszą się

² L.A. Craig, K.D. Browne, *Metody oceny ryzyka recydywy przestępstw seksualnych*, Dziecko Krzywdzone 2007, 18, s. 1.

³ D.A. Andrews, J. Bonta, *The Psychology of Criminal Conduct*, s. 285.

⁴ W. Zalewski, *Przestępca „niepoprawny” – jako problem polityki kryminalnej*, Gdańsk 2010, s. 380-381.

⁵ D.A. Andrews, J. Bonta, R.D. Hoge, *Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology*, *Criminal Justice and Behavior*, 1990, 17(1), s. 19-52.

⁶ M. Sztuka, *Anachronizm i aktualność*, s. 234.

do kwestii przestępczości powrotnej, natomiast „ósemki” odpowiadają za przyszełe zachowania przestępcze jednostki⁷.

Do „centralnej ósemki” zalicza się: antyspołeczne zachowania w przeszłości (aresztowania i zatrzymania w wieku adolescencji lub wcześniej, łamanie warunków podczas zwolnień z instytucji resocjalizacyjnych i probacji), osobowość antyspołeczną (impulsywność, agresywność, poszukiwanie wrażeń, skłonność do manipulacji), antyspołeczne postawy/schematy poznawcze (internalizacja wartości, zasad, reguł związanych ze światem przestępczym, rozbudowany system racjonalizacji uzasadniający przestępczy styl życia, identyfikacja ze światem przestępczym), antyspołeczne/kryminalne środowisko (powiązanie ze środowiskiem przestępczym, przy jednoczesnej izolacji od świata prospołecznego), sytuację rodzinną/mażeńską (charakter związku, poziom konfliktowości, struktura rodziny, związanie formalne, zjawiska patologiczne, np. przemoc), sytuację edukacyjną i zawodową (relegowanie ze szkoły, porzucenie szkoły, niski poziom wykształcenia i kwalifikacji, okresy bezrobocia, brak motywacji do pracy), sposób spędzania czasu wolnego oraz uzależnienia od substancji psychoaktywnych. Wymienione czynniki określa się jako dynamiczne, co oznacza, iż możliwa jest ich modyfikacja przez manipulację bodźcami zewnętrznymi i wewnętrznymi. Z jednej strony są one wyznacznikami poziomu ryzyka, a z drugiej określają zakres zmian w postępowaniu resocjalizacyjnym⁸. Obok potrzeb kryminogennych wyróżnia się również potrzeby niekryminogenne. Badania nad przyczynami przestępczości wskazują, że co prawda nie leżą one u podłoża zachowań przestępczych, ale ich zaspokojenie w procesie resocjalizacji sprzyja stabilizacji osoby w prospołecznych rolach. Mówiąc inaczej – nie prowadzą wprost do przestępstwa, ale zaspokojone mogą pomóc w wyjściu na prostą. D.A. Andrews i J. Bonta wyraźnie podkreślają, że praca nad tego rodzaju potrzebami jest ważna i wartościowa, ale niekonieczna związana z redukcją zjawiska recydywy⁹. Do potrzeb niekryminogennych zalicza się: szacunek dla samego siebie, pobudzenie, niepokój, poczucie nieszczęścia/stresu (*personal distress*), zaburzenia i choroby psychiczne oraz stan zdrowia fizycznego. Poza czynnikami dynamicznymi w diagnozie potrzeb występują jeszcze czynniki statyczne, ale ze względu na ich „historyczny” charakter, niewielkie związanie z kryminogenezą i niemal zerową możliwość modyfikacji zwykle nie stają się one obszarami

⁷ D.A. Andrews, J. Bonta, *The Psychology of Criminal Conduct*, s. 58-60 i 239-240.

⁸ Stąd też mówi się o szacowaniu i zarządzaniu ryzykiem (*risk/needs assessment*).

⁹ D.A. Andrews, J. Bonta, *The Psychology of Criminal Conduct*, s. 282.

oddziaływań resocjalizacyjnych¹⁰, co więcej – wyznaczają ich kres¹¹. Zasada reaktywności, trzecia zasada z obecnych w modelu R-N-R, wydaje się mieć najbardziej metodyczny charakter. Jak bowiem piszą D.A. Andrews i J. Bonta „odnosi się [ona – przyp. aut.] do dostarczania programów leczenia w stylu i trybie, który składa się z umiejętności i stylu uczenia się sprawcy”¹². Innymi słowy, wskazuje na brzegowe, indywidualne i instytucjonalne warunki odpowiedzialne za powodzenie interwencji. W jej ramach wyróżnia się responsywność generalną/ogólną (*general responsivity*), wskazującą jako najbardziej skuteczne w oddziaływaniach resocjalizacyjnych podejście kognitywno-behawioralne¹³ oraz responsywność indywidualną (*specific responsivity*), związaną z występowaniem u ludzi niepowtarzalnych cech, które mogą wpływać na efekty pracy resocjalizacyjnej, co nakazuje uwzględnić je przy projektowaniu programu działań. Wśród najistotniejszych wskazuje się: płeć, wiek, status etniczny i kulturowy, poziom kompetencji interpersonalnych i poznawczych, poziom lęku w sytuacjach ekspozycji społecznej, poziom wsparcia społecznego w najbliższym otoczeniu w sytuacji zmiany osobowej, zaburzenia psychiczne oraz potencjały jednostki¹⁴.

Prowadzenie działań oparte na powyższych zasadach pozwala na podejmowanie interwencji resocjalizacyjnych w stosunku do osób tego rzeczywiście wymagających, ich zindywidualizowanie oraz modyfikację tych elementów programu, które okazały się nieskuteczne, co finalnie redukuje prawdopodobieństwo powrotu do przestępstwa.

Diagnozowanie dorosłych sprawców przestępstw na podstawie modelu R-N-R

Jak już wcześniej zostało zaznaczone, idea szacowania i zarządzania ryzykiem funkcjonuje głównie w anglosaskich systemach oddziaływań. Poniżej zaprezentowane zostaną narzędzia i mechanizmy diagnozowania oparte na modelu R-N-R, występujące w systemie resocjalizacji dorosłych w Anglii i Walii¹⁵.

¹⁰ T. Ward, C. Steward, *Criminogenic needs and human needs: A theoretical model*, *Psychology, Crime & Law*, 2003, 9(2), s. 127.

¹¹ M. Sztuka, *Anachronizm i aktualność*, s. 234.

¹² D.A. Andrews, J. Bonta, *The Psychology of Criminal Conduct*, s. 283.

¹³ Zob. A. Barczykowska, *Podejście kognitywno-behawioralne w pracy penitencjarnej i postpenitencjarnej (na przykładzie wybranych programów korekcyjnych stosowanych w USA)*, *Probacja*, 2011, 2.

¹⁴ D.A. Andrews, J. Bonta, *The Psychology of Criminal Conduct*, s. 281-283.

¹⁵ O diagnozie niedostosowania społecznego nieletnich opartego na modelu R-N-R zob. M. Muskała, *Diagnoza nieprzystosowania społecznego nieletnich w Anglii i Walii*, *Probacja*, 2014, 2.

W angielskim systemie wymiaru sprawiedliwości ryzyko rozpatruje się w trzech głównych wymiarach ryzyka dotyczących:

- 1) ponownego popełnienia przestępstwa;
- 2) ponownego skazania, gdy skazany dopuszcza się kolejnego przestępstwa, zostaje aresztowany, osądzony i uznany za winnego;
- 3) popełnienia szczególnie okrutnego przestępstwa¹⁶.

Poza wymienionymi obszarami w procesie diagnozy bierze się pod uwagę również ryzyko ucieczki, zagrożenie dla innych skazanych oraz personelu w placówkach resocjalizacyjnych, ryzyko ponownego przestępstwa podczas zwolnienia warunkowego oraz ryzyko samookaleczenia, przy czym ranga powyższych aspektów jest mniej znacząca¹⁷.

W przypadku dorosłych sprawców przestępstw powyższe obszary ryzyka szacowane są w oparciu o System Oceny Sprawcy (*Offender Assessment System*, dalej OASys). Jest on efektem współpracy między *National Probation System* oraz *Prison Service* w zakresie opracowania wspólnego narzędzia do diagnozy. OASys na szerszą skalę został wprowadzony w 2001 r., ale prace nad stworzeniem uniwersalnego narzędzia do diagnozy opartego na modelu R-N-R trwały od końca lat dziewięćdziesiątych. Do tego momentu pracownicy probacji i instytucji resocjalizacyjnych diagnozę opierali na opracowanym przez D.A. Andrews i J. Bonta *Service Inventory – Revised* (LSI-R) oraz *Assessment, Case Management and Evaluation* (ACE), opracowanego przez C. Roberta i współautorów¹⁸. OASys jest integralną częścią Narodowego Systemu Zarządzania Przestępcami (*the National Offender Management System*, dalej NOMS)¹⁹.

Wśród zadań, jakie obecnie stawia się przed OASys wymienia się przede wszystkim: dokonanie oceny ryzyka ponownego dokonania przestępstwa, zidentyfikowanie i sklasyfikowanie potrzeb przestępcy, oszacowanie ryzyka

¹⁶ W szacowaniu ryzyka zaleca się rozpatrywanie ryzyka nie tylko w kontekście prawdopodobieństwa wystąpienia przestępstwa, ale również tego, jaki będzie ono miało wpływ na ofiarę. Niektóre przestępstwa pospolite, np. kradzieże, zwykle nie wiążą się z dużym ryzykiem/cierpieniem dla ofiary, choć występują stosunkowo często. Inne, np. zabójstwo, najczęściej wyrządza ogromne szkody mimo tego, że jest aktem jednorazowym. H. Preston, T. Robson, *Risk of Harm*, [w:] *Public Protection Manual*, Version 4.0., London 2009, s. 5.

¹⁷ Tamże, s. 4.

¹⁸ C. Roberts i in., *A System for Evaluating Probation Practice*, *Probation Studies Unit Report 1*, Centre for Criminological Research, Oxford 1996, za: *Introduction to OASys and research on OASys 2006 to 2009*, M. Debidin, L. Fairweather, *Introduction to OASys and research on OASys*, [w:] *A compendium of research and analysis on the Offender Assessment System (OASys)*, red. M. Debidin, Ministry of Justice Research Series 16/09, December 2009, strona internetowa: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110201125714/http://www.justice.gov.uk/publication/s/docs/research-analysis-offender-assessment-system.pdf> [dostęp: 21.09.2011].

¹⁹ Zob. M. Muskała, *Nowe instytucje prawne w angielskim systemie resocjalizacji nieletnich*, Resocjalizacja Polska, 2013, 4.

zagrożenia dla ofiary i społeczności lokalnej, w której egzystuje przestępca, wskazanie dróg zabezpieczania ofiary i otoczenia społecznego sprawcy, uszczegółowienie diagnozy poprzez badania specjalistyczne oraz dokonanie ewaluacji podjętych wobec sprawcy działań²⁰.

Szanowanie ryzyka w oparciu o OASys znajduje zastosowanie w każdym momencie postępowania. W postępowaniu przygotowawczym informacje uzyskane za pomocą OASys są pomocne dla sędziego w odniesieniu do wydanych przez niego postanowień/wyroków. OASys są wykorzystywane postępowaniu wykonawczym tak w środowisku wolnościowym, jak i w izolacji. Jak już wspomniano, OASys pozwala również na określenie postępów skazanego. Bez wątplenia, leży on również u podstaw podejmowania decyzji przez podmioty zaangażowane w proces resocjalizacji oraz mogące wpływać na jej kształt i przebieg, jak np. rada ds. zwolnień warunkowych (*the Parol Board*). Z informacji zgromadzonych w tym narzędziu korzystają również pracownicy i instytucje pracujące ze skazanymi po wyroku w środowisku otwartym²¹. Można je również wykorzystać do tworzenia profili kryminogennych poszczególnych społeczności lokalnych²².

OASys składa się z pięciu głównych komponentów:

- 1) kwestionariusz do szacowania ryzyka ponownego przestępstwa oraz czynników go warunkujących (*risk of reconviction and offending-related factors*);
- 2) kwestionariusz do szacowania ryzyka wyrządzenia szkody sobie i innym/popelnienia poważnego przestępstwa (*risk of serious harm to others, risk to the individual and other risk*);
- 3) zestawienie informacji i wnioski (*summary sheet*);
- 4) plan działania (*sentence plan*);
- 5) arkusz samooceny przestępcy (*self-assessment*)²³.

W pierwszej części uwzględniono 12 obszarów, ujętych w 73 pytaniach, które w badaniach okazały się w najwyższym stopniu korelować z podejmowaniem i powrotem do zachowań o charakterze przestępczym. Obszary te tworzą dwie grupy: pierwsza odnosi się do uwarunkowań społeczno-ekonomicznych, druga do indywidualnych, co szczegółowo zostało przedstawione w tabeli 1.

²⁰ *Introduction to OASys and research on OASys 2006 to 2009*, M. Debidin, L. Fairweather, [w:] *A compendium of research*.

²¹ *Dictionary of Probation and Offender Management*, red. R. Canton, D. Hancock, Devon 2007, s. 184.

²² Por. M. Goldschneider, *Geografia przestępczości. Uwagi na temat wykorzystywania przestrzennych analiz przestępczości przy wykorzystaniu technik buforowych*, *Archiwum Kryminologii*, 2010, XXXII, s. 24-42.

²³ T. Tancred, *Multi-agency Public Protection Arrangements*, [w:] *Psychology in Probation Services*, red. D.A. Crighton, G.J. Towel, Oxford 2005, s. 110.

Tabela 1

Klasyfikacja czynników ryzyka w OASys

Czynniki ryzyka w OASys	
społeczno-ekonomiczne	indywidualne
<ul style="list-style-type: none"> • warunki życiowe • wykształcenie • kwalifikacje zawodowe oraz zatrudnienie • poziom zabezpieczenia finansowego i zarządzanie nim • relacje społeczne, styl życia • nadużywanie narkotyków oraz alkoholu 	<ul style="list-style-type: none"> • poczucie emocjonalnego dobrostanu • prezentowane wzory myślenia i zachowania • postawy • zdrowie fizyczne

Offender National Standards for Management of Offenders (standards and implementation guidance 2007), London 2007, s. 7, strona internetowa: http://warwickshireprobation.orangeleaf.com/assets/userfiles/warwickshire/OM_National_Standards_2007.pdf

Jednym z kluczowych obszarów w szacowaniu ryzyka powrotności do przestępstwa są warunki życiowe (*accomodation*). Zakłada się bowiem, że jakość i miejsce zamieszkania może stanowić istotny czynnik powtórnej kryminalizacji;

Patrząc na plany rehabilitacji osób opuszczających zakłady karne, stałe miejsce zamieszkania stanowi swego rodzaju kotwicę dla dotychczasowego chaotycznego życia, przeszkodę dla podejmowanych dotychczas krytycznych kroków związanych utrzymaniem i porzuceniem pracy, i poddaniem się oddziaływaniom opieki medycznej oraz terapii uzależnień²⁴.

Analizy prowadzone dla potrzeb Wydziału ds. Wykluczenia Społecznego (*The Social Exclusion Unit's*) wskazywały, że zapewnienie miejsca zamieszkania redukuje prawdopodobieństwo ponownej kryminalizacji o 20%²⁵. Warto zauważyć, że sukces reintegracji zależy nie tylko od tego, czy były skazany ma dokąd wrócić, ale również od tego, gdzie to miejsce się znajduje, a przede wszystkim, kto tworzy tkankę społeczną miejsca powrotu. Metaanalizy wskazują bowiem, że zamieszkiwanie w społeczności lokalnej/sąsiedztwie charakteryzującym się niskim statusem społeczno-ekono-

²⁴ S. Morton, *The current evidence base for the offending-related risk factors included in OASys*, [w:] *A compendium of research*, s. 12.

²⁵ *The Social Exclusion Unit* to specjalna agencja powołana przez premiera rządu Wielkiej Brytanii, której głównym zadaniem jest monitorowanie oraz przeciwdziałanie zjawisku ekskluzji społecznej. Agencja opracowuje raporty dotyczące grup zagrożonych marginalizacją społeczną, wśród których znalazł się również ten dotyczący osób opuszczających zakłady karne. Zob. *Reducing re-offending by ex-prisoners. Report by the Social Exclusion Unit*, London 2002, s. 94, strona internetowa: http://www.thelearningjourney.co.uk/file.2007-10-01.1714894439/file_view [dostęp: 24.09.2010].

micznym dominacją norm i zasad nonkonformistycznych względem ogółu społeczeństwa, występowaniem problemów uzależnieniowych, o wysokiej stopie bezrobocia znacząco podnosi ryzyko zachowań kryminalnych. Wskazuje się również, że są to społeczności o „niewspierających” sieciach społecznych (*unsupportive social networks*) i deficytach kapitału społecznego²⁶.

W procesie diagnostycznym wiele uwagi poświęca się wykształceniu, posiadanym kwalifikacjom zawodowym oraz zatrudnieniu (*education, training, employability*). Badania wskazują na istnienie silnego związku pomiędzy przestępczością, słabą umiejętnością czytania i pisania, niskimi kompetencjami językowymi i matematycznymi, zachowaniami aspołecznymi oraz wczesnym opuszczeniem szkoły²⁷. Wydział ds. Wykluczenia Społecznego (*The Social Exclusion Unit*) w raporcie podaje, że wśród osób pozbawionych wolności poziom umiejętności czytania, pisania i liczenia jest bardzo niski, co zapewne ma związek z tym, że w okresie edukacji co trzeci skazany regularnie wagarował; połowa mężczyzn i co trzecia kobieta zostało ze szkoły relegowanych, cztery na pięć skazanych kobiet opuściło szkołę przed ukończeniem 16. roku życia lub wcześniej, co czwarty mężczyzna i co dziesiąta kobieta uczęszczali do szkół specjalnych. Analiza udziału w rynku pracy pokazała, że wśród skazanych połowa mężczyzn i blisko trzy czwarte kobiet nie ma kwalifikacji zawodowych. Nie może zatem dziwić fakt, że 67% z nich było bezrobotnymi na cztery tygodnie przed uwięzieniem. Można domniemywać, że sytuacja ta miała charakter stały, nie była niczym wyjątkowym, bowiem 58% mężczyzn deklarowało, iż w ciągu swojego życia podejmowali głównie okazjonalne i krótkotrwałe formy zatrudnienia, zazwyczaj poza legalnym rynkiem pracy. Wśród badanych kobiet 39% nie pracowało w ciągu ostatniego roku przed aresztowaniem/uwięzieniem, a 23% na przestrzeni ostatnich pięciu lat. Badania wskazują, że edukacja i udział w treningach kompetencji społecznych w istotny sposób wpływają na redukcję zachowań przestępczych. Mają one również znaczenie dla redukcji bezrobocia, a także – co warto przywołać w kontekście transmisji pokoleniowej – ogranicza prawdopodobieństwo porzucenia szkoły przez dzieci skazanych²⁸. R.J. Sampson i J.H. Laub podkreślają, że za pomocą dobrej pracy sprawcy przestępstw mogą modyfikować swoje zachowania w kierunku bardziej

²⁶ S. Morton, *The current evidence base*, s. 13. Por. A. Barczykowska, M. Muskała, *Justice re-investment strategy in the process of social revitalization of million dollar blocks*, [w:] *Future of the city – cities of the future*, red. J. Gyurkovich, A.A. Kantarek, M. Gyurkovich, A. Wójcik, Kraków 2014, s. 17-33.

²⁷ S. Morton, *The current evidence base*, s. 13.

²⁸ *Reducing Re-offending by ex-prisoners*, Report by the Social Exclusion Unit, 2002, s. 44, strona internetowa: http://www.thelearningjourney.co.uk/file.2007-10-01.1714894439/file_view [dostęp: 24.09.2010].

prospołecznych oraz stabilizować swoją sytuację życiową, choćby poprzez możliwość legalnego zarobku²⁹.

Szacując ryzyko powrotności do przestępstwa, bierze się również pod uwagę kwestie zabezpieczenia finansowego skazanego oraz jego kompetencje w zakresie zarządzania finansami. Przywoływany już wcześniej raport Wydziału ds. Wykluczenia Społecznego wskazuje, że sytuacja ekonomiczna skazanych tak przez uwięzieniem, jak i po opuszczeniu więzienia nie jest stabilna i może wpływać na podjęcie przez nich zachowań przestępczych. W raporcie ustalono, że zdecydowana większość skazanych przed uwięzieniem była beneficjentami pomocy społecznej. Połowa miała problemy z nieuregulowanymi zobowiązaniami finansowymi, które często stawały się pośrednią przyczyną orzeczenia kary więzienia. W przypadku co trzeciego skazanego więzienie dodatkowo zwiększyło skalę zadłużenia. Problematyczna jest również sytuacja po zwolnieniu, bowiem – zależnie od sytuacji – znalezienie pracy lub skorzystanie z pomocy społecznej związane jest z okresem oczekiwania, na przeżycie którego byli skazani zazwyczaj nie mają środków. Inną sprawą jest, że wielu z nich nie ma wiedzy na temat należnych im świadczeń lub nie ma kompetencji, które umożliwiłyby ich uzyskanie. Wielu skazanym brakuje dokumentów, które konieczne są do zapewnienia sobie świadczeń³⁰. Badania wskazują na istnienie silnej korelacji pomiędzy poziomem dochodów a ponownym popełnieniem przestępstwa, szczególnie wśród tych osób, które osiągają ich niższy poziom. Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że kwestie finansowe łączy się generalnie z zatrudnieniem. Samego poziomu dochodów nie należy traktować jako niezależnego czynnika pozwalającego trafnie przewidywać recydywę³¹.

Kolejnym obszarem, jaki podlega ocenie z uwagi na ryzyko powrotu do przestępstwa jest zasięg i charakter sieci społecznych, w których uczestniczy diagnozowany (*relationships*), czyli zasobów kapitału społecznego³². Wiele uwagi w tym obszarze poświęca się rodzinie, ponieważ odgrywa ona znaczącą rolę w mobilizowaniu eks-więźnia w zakresie dokonywania i utrzymania zmian, które zmniejszają recydywę³³. Stąd też bierze się tu pod uwagę aktualne relacje z rodziną, przyjaciółmi i partnerami oraz doświadczenia z dzieciństwa. Istotne w tym wymiarze jest to, czy sprawca ma poczucie satysfakcji ze swoich relacji interpersonalnych i czy mają one charakter

²⁹ R.J. Sampson, J.H. Laub, *A Life-Course View of the Development of Crime*, The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences, 2005, 602, s. 12-45.

³⁰ *Reducing Re-offending by ex-prisoners*.

³¹ S. Morton, *The current evidence base*, s. 15. W literaturze polskiej zob.: A. Kiersztyn, *Czy bieda czyni złodzieja?* Warszawa 2008.

³² Por. D. Halpern, *Social Capital*, Cambridge 2005, s. 113-142.

³³ S. Morton, *The current evidence base*, s. 15.

względnie trwałe³⁴. W diagnozie ryzyka do czynników najbardziej z nim związanych w obszarze rodziny należą: prokryminalne postawy rodziców, ubogie kompetencje rodzicielskie, co negatywnie wpływa na jakość relacji dziecko – rodzic, zjawisko przemocy i zaniedbania oraz psychopatia. W przypadku nieletnich sprawców przestępstw powtarzającym się czynnikiem jest rodzina niepełna oraz brak udziału ojca w wychowaniu. OASys zawierają zatem pytania dotyczące relacji z poszczególnymi członkami rodziny, w tym z partnerem, ale konieczne wydaje się zaznaczenie, że w tej kwestii wyniki badań nie są jednoznaczne. S. Morton wskazuje kilka ciekawych tropów empirycznych w omawianym obszarze; m.in. P. Gendreau z zespołem dowiódł, że jednym z najbardziej znaczących czynników ryzyka jest „nieporządek” (*discord*) i konflikty w rodzinie. Zaobserwowano znaczące różnice w czynnikach ryzyka uwarunkowanych płcią sprawcy. R.D. King i współautorzy potwierdzili tezę, że małżeństwo zmniejsza ryzyko popełnienia przestępstwa przez mężczyzn, ale już nie przez kobiety. Z kolei, K.N. Wright i K.E. Wright doszli do odmiennych wniosków podając, że u osób dorosłych małżeństwo i posiadanie rodziny nie są związane z częstotliwością popełniania przestępstw. Stwierdzili oni, że przestępcy przed popełnieniem przestępstwa funkcjonowali w stosunkowo satysfakcjonujących związkach, natomiast później częściej byli w separacji, rozwodzili się oraz pozostawali w relacjach o charakterze przemocowym. Wskazali oni jednocześnie, że obecność rodziny w czasie wykonywania kary pozbawienia wolności, podtrzymywanie kontaktu ze skazanym, wzajemne wsparcie ogranicza prawdopodobieństwo ponownej kryminalizacji³⁵.

Cześć pytań zawartych w części OASys związanych z ryzykiem recydywy odnosi się do stylu życia oraz form spędzania czasu wolnego (*lifestyle and associated*). Czynniki te są szczególnie ważne w przypadku adolescentów i młodych dorosłych, ale nie tracą znaczenia również odnośnie osób w starszym wieku. Jak bowiem pokazują metaanalizy, wysoka częstotliwość styczności z antyspołecznymi wzorami zachowań, presja grupy, nuda są jednymi z najważniejszych czynników wpływających na podejmowanie aktywności przestępczej³⁶.

³⁴ D.A. Andrews, J. Bonta, *The Psychology of Criminal Conduct*, s. 210-211.

³⁵ P. Gendreau, T. Little, C. Goggin, *A meta-analysis of the predictors of adult recidivism: What works!* *Criminology*, 1996, 34(4), s. 575-608; R.D. King, M. Massoglia, R. Macmillan, *The context of marriage and crime: gender, the propensity to marry and offending in early adulthood*, *Criminology*, 2007, 45(1), s. 33-65; K.N. Wright, K.E. Wright, *Does getting married reduce the likelihood of criminality? A review of the literature*, *Federal Probation*, 1992, 56(3), s. 50-56, za: S. Morton, *The current evidence base*, s. 16.

³⁶ S. Morton, *The current evidence base*, s. 17.

Wydaje się, że dwa powyżej omówione obszary diagnozy można, za D.A. Andrews i J. Bonta, określić jako występowanie społecznego przyzwolenia na podejmowanie zachowań przestępczych (*social suport for crime*)³⁷.

Z racji skali problemu niezwykle ważnym obszarem szacowania ryzyka powrotu do przestępstwa są uzależnienia, przede wszystkim od alkoholu i narkotyków (*drug and alcohol misuse*). Z dokonanego przez S. Morton przeglądu badań dość jednoznacznie wynika, że używanie substancji psychoaktywnych jest ściśle powiązane z genezą przestępstwa³⁸. Przy czym, o ile w przypadku używania alkoholu panuje dość powszechna zgoda co do jego roli w genezie przestępstwa, o tyle w przypadku narkotyków niektórzy autorzy, jak np. D.A. Andrews i M. Oldfield, uważają, że nie stanowią one istotnego czynnika kryminogennego lub są nim w przypadku wybranych typów przestępstw. Na przykład, kanabinole zwykle pojawiają się przy okazji przestępstw popełnianych przez nieletnich. W raporcie z badań pilotażowych do wprowadzenia OASys ujawniono, że wśród osób względem których przygotowywany był wstępny raport na potrzeby sądu, co trzecia miała poważne problemy z alkoholem. W tym samym raporcie odnotowano, że blisko połowa skazanych łączyła swoje zachowania z użyciem substancji psychoaktywnych, a dla 37% fakt spożycia bezpośrednio wpłynął na popełnienie przestępstwa. W referowanych badaniach stwierdzono, że u blisko jednej trzeciej badanych używanie lub uzależnienie od alkoholu jest jedną z najważniejszych potrzeb kryminogennych. Brak abstynencji jest jedną z najczęstszych przyczyn odwołania warunkowego zwolnienia, co wiąże się z tym, że skazani zwykle nie realizują jednego z podstawowych obowiązków, jakim jest poddawanie się systematycznie testom na obecność zakazanych substancji oraz po spożyciu podejmują kolejne działania przestępcze. W badaniach podkreśla się również, że nadużywanie lub uzależnienie od substancji psychoaktywnych znacznie ogranicza szanse na znalezienie zatrudnienia³⁹.

OASys biorą również pod uwagę dobrostan emocjonalny (*emotional well-being*). Uważa się bowiem, że problemy z tego obszaru, a w szczególności psychopatia, socjalność, egocentryzm, niska tolerancja na stres stanowią istotny czynnik ryzyka popełnienia przestępstwa⁴⁰.

Kolejnym obszarem poddawanych ocenie w ramach OASys są deficyty poznawcze i behawioralne. D.A. Andrews i J. Bonta sugerują, że czynniki

³⁷ D.A. Andrews, J. Bonta, *The Psychology of Criminal Conduct*, s. 68.

³⁸ S. Morton, *The current evidence base*, s. 18.

³⁹ G. Harper i in., *Factors associated with offending*, Home Office Research Study, 2005, 291, s. 22.

⁴⁰ S. Morton, *The current evidence base*, s. 18.

osobowościowe, w tym umiejętność rozwiązywania problemów oraz samo-regulacji, należy uznać za główne czynniki ryzyka⁴¹. Liczne badania pod kierownictwem P. Raynora wskazują, że osoby w konflikcie z prawem w obszarze procesów poznawczych oraz zachowania łączą pewne wspólne cechy. Należą do nich impulsywność, silna potrzeba poszukiwania podnieć, sytuacji ekstremalnych w ucieczce przed nudą, podejmowanie ryzyka, słaba samokontrola, niedostateczna samoregulacja oraz przeniesienie odpowiedzialności za własne zachowania na czynniki zewnętrzne⁴². Co ciekawe, nie uzyskano tak jednoznacznych powiązań między agresją, temperamentem i zjawiskiem recydywy. Wśród nieletnich agresja i niski poziom kontroli silnie koreluje z przestępczością, ale u dorosłych zależność ta jest zdecydowanie słabsza. Podobnie niejednoznaczne są relacje między poziomem umiejętności rozwiązywania problemów a ponownym wejściem w konflikt z prawem. W badaniach udało się potwierdzić, że w przypadku nieletnich istotnym czynnikiem ryzyka jest słabe rozumienie czy przewidywanie konsekwencji działania, co nie znajduje przełożenia na sytuację dorosłych sprawców przestępstw. Podsumowując, znaczenie myślenia i czynników behawioralnych w prognozie zjawiska recydywy nie jest jeszcze do końca jasne⁴³, ale wydaje się, że nie należy ich pomijać w szacowaniu ryzyka.

W procesie szacowania ryzyka powrotności istotnym elementem są również postawy, które w wymiarze antyspołecznym uważa się za istotny predyktor zachowań przestępczych⁴⁴. Osoby dopuszczające się prze-

⁴¹ D.A. Andrews, J. Bonta, *The Psychology of Criminal Conduct*, s. 68.

⁴² P. Raynor, *Risk and need assessment in British probation: the contribution of LSI-R*, *Psychology, Crime & Law*, 2007, 13(2), s. 125-138.

⁴³ S. Morton, *The current evidence base*, s. 21.

⁴⁴ Por. R. Banse i in., *Pro-criminal attitudes, intervention, and recidivism*, *Aggression and Violent Behavior*, 2013, 18(6), s. 673-685. W kontekście diagnostycznym D.A. Andrews i J. Bonta zaproponowali, by mówiąc o postawach, mieć na uwadze następujące kwestie: obecność technik neutralizacji, osobiste relacje i identyfikacje z osobami charakteryzującymi się prokryminalnymi postawami, gotowość do odrzucenia konwencji i zaistnienie warunków do popełnienia przestępstwa. Techniki neutralizacji wynikają z konieczności uzasadnienia własnego postępowania karnego w świetle norm społecznych kontrastowych, moralnych i prawnych. Mogą złagodzić odczuwany konflikt, dążyć do rzeczywistego zachowania, a tym samym stanowić utrzymanie poziomu zachowań przestępczych. Identyfikacja z osobami przejawiającymi zachowania kryminalne sprzyja podziwianiu ich i naśladowaniu. Podtrzymuje dążenia do włączenia w obszar subkultur przestępczych. Odrzucenie konwencji zawiera postawy, które podkreślają sprzeciw wobec systemu prawnego i jego związanych z nim instytucji, jakimi są policja i sądy. Ponadto, poza dewaluacją wartości akceptowanych społecznie, postawy społecznie antagonistyczne mogą prowadzić do ukształtowania się tożsamości przestępczej, która będzie zaspokajać potrzebę wysokiego poczucia własnej wartości, pozytywnej tożsamości, a także potrzebę wyjątkowości. D.A. Andrews, J. Bonta, *The Psychology of Criminal Conduct*, s. 121, 442.

stępstw charakteryzowały się specyficznym stylem myślenia, w którym zyski przestępstwa przewyższały koszty, występowaniem technik neutralizacji, podziwem dla osób i grup zaangażowanych w zachowania przestępcze, dążeniami do przyłączenia się do nich, a także ogromnym optymizmem, co do efektów działań przestępczych, deklarowały one również gotowość do odrzucenia konwenansów⁴⁵. Metaanaliza przeprowadzona przez P. Gendreau'a i jego współpracowników wskazały, że postawy antyspołeczne są, obok relacji interpersonalnych, jednym z najistotniejszych czynników związanych ze zjawiskiem przestępczości i recydywy⁴⁶. J.F. Mills i współautorzy stwierdzili również, że normy i wpływy związane z interakcji z osobami o postawach przestępczych są silnie skorelowane ze zjawiskiem przestępczości. Inne badania pokazały, że postawy prokryminalne intensyfikują się pod wpływem warunków izolacji penitencjarnej⁴⁷. Podsumowując, dotychczasowe badania wskazują na istotne związki pomiędzy postawami antyspołecznymi a podejmowaniem zachowań przestępczych.

Omawiając obszary diagnostyczne związane z ryzykiem recydywy, warto zwrócić uwagę na czynniki, jakimi są przeszłość kryminalna jednostki oraz charakterystyka przestępstw, których się dopuściła (*criminal history and offence details*). Choć obydwa obszary stanowią statyczne czynniki ryzyka i nie mają bezpośredniego udziału w genezie przestępstwa, to jednak pośrednio mogą na nie rzutować. Jak bowiem ustalono, występowanie w biografii wcześniejszych konfliktów z prawem jest jednym z najważniejszych prognostów konfliktów z prawem w przyszłości⁴⁸. Analizy statystyk wskazują, że wśród trzech osób zwalnianych z zakładu karnego, dwie wracają do niego w ciągu trzech lat. Dotyczy to zwłaszcza tych, którzy w czasie wykonywania kary nie brali udziału w programach zorientowanych – edukacyjnych oraz terapeutycznych⁴⁹. Istotny dla przewidywania recydywy jest również rodzaj popełnionego przestępstwa. K. Spicer i A. Glicksman stwierdzili, że częściej w ponowny konflikt z prawem wchodzi sprawcy przestępstw „z zachłanności”, czyli kradzieży, włamań. Niższy poziom recydywy obserwowano wśród sprawców przestępstw seksualnych oraz oszustów⁵⁰.

⁴⁵ S. Morton, *The current evidence base*, s. 21.

⁴⁶ P. Gendreau, T. Little, C. Goggin, *Meta-Analysis of the Predictors of Adult Offender Recidivism*, s. 575-608.

⁴⁷ J.F. Mills, D.G. Kroner, A.E. Forth, *Measures of Criminal Attitudes and Associates (MCAA): Development, Factor Structure, Reliability and Validity, Assessment*, 2002, 9(3), s. 240-253,

⁴⁸ J. Bonta, M. Law, K. Hanson, *The prediction of criminal*, s. 123-142.

⁴⁹ M. Debidin, L. Fairweather, *Introduction to OASys and research on OASys*, s. 13.

⁵⁰ K. Spicer, A. Glicksman, *Adult reconviction: results from the 2001 cohort*, Home Office Online Report 59/04, London 2004, za: M. Debidin, L. Fairweather, *Introduction to OASys and research on OASys*, s. 13.

W swoich badaniach R. Taylor doszedł do wniosku, że choć historia zachowań kryminalnych klienta jest istotnym czynnikiem ryzyka, to jej waga w dużej mierze związana jest z tym, że zachowania kryminalne nakładają się na problemy społeczne i behawioralne. Traktuje je więc jako wtórne w stosunku do wspomnianych problemów⁵¹.

Scharakteryzowane powyżej obszary podlegają ocenie punktowej (0-2). Zsumowanie wyników w poszczególnych sekcjach pozwala na zaklasyfikowanie osoby do jednego z trzech poziomów ryzyka ponownego konfliktu z prawem. Jednostki, których wynik oscyluje w przedziale od 0 do 40 diagnozowane są jako te o niskim ryzyku. Mieszczące się między 41 a 99 punktów przynależą do grupy średniego ryzyka, natomiast przekraczające 100 punktów klasyfikuje się jako osoby o wysokim ryzyku⁵². Zatem, im wyższy wynik, tym większa rola powyżej omówionych czynników w genezie przestępstwa.

Kolejną częścią OASys jest kwestionariusz do szacowania ryzyka wyrządzenia szkody sobie i innym (*risk of serious harm to others, risk to the individual and other risk*). Rozumie się pod tym pojęciem działania zagrażające życiu lub zdrowiu, mogące wywołać traumatyczne skutki, po wystąpieniu których powrót do zdrowia psychicznego i fizycznego będzie bardzo trudny lub wręcz niemożliwy⁵³.

W kwestionariuszu wyróżnia się trzy części: badanie przesiewowe, pełną analizę ryzyka oraz podsumowanie, przy czym pełna diagnostyka jest wykonywana tylko w wypadku wskazania w badaniu przesiewowym istotnych czynników ryzyka. W ramach tej części OASys szacuje się ryzyko w zakresie: wyrządzenia poważnej szkody innym osobom (np. pracownikom instytucji, więźniom), popełnienia przestępstwa na dzieciach (przemoc fizyczna, psychiczna, seksualna oraz zaniedbanie), dokonania aktów samookaleczeń i autodestrukcji, poziomu adaptacji do warunków izolacji, ryzyko podejmowania ucieczki, kwestie kontroli oraz gotowość do łamania zasad i zaufania. Powyższe kwestie oceniane są za pomocą punktów, których suma pozwala na zaklasyfikowanie osoby diagnozowanej do jednego z czterech poziomów ryzyka (niski, średni, wysoki, bardzo wysoki). Charakterystykę poszczególnych poziomów przedstawia tabela 2.

⁵¹ R. Taylor, *Predicting reconvictions for sexual and violent offences using the revised Offender Group Reconviction Scale*, Research Findings 104, London 1999, za: M. Debidin, L. Fairweather, *Introduction to OASys and research on OASys*.

⁵² M. Debidin, L. Fairweather, *Introduction to OASys and research on OASys*, s. 13.

⁵³ *Offender National Standards for Management of Offenders*, s. 7.

Tabela 2

Charakterystyka poziomów ryzyka w OASys

Poziom ryzyka (<i>tier</i>)	Opis
Niski (L - <i>low</i>)	Brak wyraźnych czynników, które mogłyby doprowadzić do wyrządzenia poważnej szkody sobie i/lub innym
Średni (M - <i>medium</i>)	Identyfikuje się pojedyncze czynniki związane z ryzykiem wyrządzenia poważnej szkody sobie i/lub innym, ale jego zaistnienie jest raczej mało prawdopodobne, o ile nie zaistnieją dodatkowe warunki, np. diagnozowany zaniecha przyjmowania leków, rozpadnie się jego związek, utraci miejsce zamieszkania lub pracę, powróci do używania substancji psychoaktywnych
Wysoki (H - <i>high</i>)	Identyfikuje się wiele czynników ryzyka. Wyrządzenie poważnej krzywdy, szkody sobie i/lub innym jest prawdopodobne w każdym momencie
Bardzo wysoki (VH - <i>very high</i>)	Skala czynników ryzyka jest na tyle duża, że zaistnienie wyrządzenia krzywdy komuś lub samemu sobie jest w zasadzie nieuchronne

Źródło: *Offender National Standards for Management of Offenders (standards and implementation guidance 2007)*, London 2007, s. 7, strona internetowa: http://warwickshireprobation.orangeleaf.com/assets/userfiles/warwickshire/OM_National_Standards_2007.pdf

Z racji szerokiego spectrum czynników ryzyka wyrządzenia poważnej szkody sobie i innym przyjmuje się holistyczną i dynamiczną perspektywę diagnozy. Oznacza to, że w diagnozie poza rozpoznaniem aktualnej sytuacji skazanego bierze się również pod uwagę jego zachowania oraz dotychczasowy przebieg kariery przestępczej. Nie należy zapominać, że ryzyko zmienia się, co wymusza jego weryfikację w czasie.

Tabela 3

Charakterystyka skazanych a poziom interwencji

Poziom interwencji	Profil skazanego
Poziom 1	Niskie lub średnie ryzyko wyrządzenia szkody Niskie ryzyko ponownego konfliktu z prawem Niski poziom interwencji w zasadzie ograniczający się do monitorowania czynników ryzyka Osoby dość mocno zmotywowane do realizacji zadań wskazanych w wyroku Sprawy, zagrożone karą pozbawienie wolności
Poziom 2	Średnie lub niskie ryzyko wyrządzenia poważnej szkody Programy resocjalizacyjne o niższym poziomie strukturalizacji, obejmujące oddziaływania na istotne czynniki ryzyka Sprawcy, którzy pozytywnie przeszli przez program oddziaływań resocjalizacyjnych i wymagają obecnie utrwalenia i uporządkowania efektów

Poziom interwencji	Profil skazanego
	Motywacja do zmiany dość wysoka Pomoc w procesie reintegracji przybiera charakter podejścia interwencyjnego
Poziom 3	Średnie ryzyko wyrządzenia szkody Wysokie prawdopodobieństwo recydywy, stąd konieczność przygotowania programów oddziaływań ukierunkowanych wieloczynnikowo Dążenie do zmiany osobowej jako podstawowy cel Sytuacja osoby wymagająca wysokiego poziomu integracyjnego w pracy resocjalizacyjnej Zaniechanie lub wadliwie przeprowadzona interwencja może mieć bardzo poważne konsekwencje
Poziom 4	Z racji wysokiego lub bardzo wysokiego ryzyka wyrządzenia szkody priorytetem jest ochrona społeczeństwa Sprawy wymagające najwyższego poziomu umiejętności, kwalifikacji i kompetencji organizacyjnej Sprawy wymagające alokacji szerokich zasobów ludzkich i fizycznych Sprawy wymagające bardzo wysokiego poziomu współpracy między agencjami zajmującymi się realizacją oddziaływań resocjalizacyjnych oraz ochronnych

Źródło: *Offender National Standards for Management of Offenders*, s. 6.

Przyporządkowanie do jednego z poziomów ryzyka przekłada się na poziom i zakres stosowanych wobec skazanego oddziaływań oraz kontroli. Jest to swego rodzaju podsumowanie zgromadzonych informacji i wskazanie kierunków działania.

Tabela 4

Poziom kontroli na poszczególnych poziomach interwencji

Poziom interwencji	Charakterystyka oddziaływań i poziomu kontroli
Poziom 1	Poziom podstawowy Dostęp do wszystkich koniecznych programów Oddziaływania zmierzające do osiągnięcia podstawowych standardów związanych z funkcjonowaniem w warunkach instytucjonalnych Monitorowanie czynników ryzyka w celu wychwytywania ewentualnych zmian Udzielanie informacji i porad na temat możliwych form pomocy („ <i>signposting</i> ”) Oddziaływania resocjalizacyjne ograniczone do dokonywania uzgodnień i monitoringu
Poziom 2	Poziom podstawowy plus poniższe działania Konstruktywne interwencje resocjalizacyjne zorientowane na

Poziom interwencji	Charakterystyka oddziaływań i poziomu kontroli
	poprawę sytuacji życiowej, rozwój umiejętności społecznych oraz rozwiązywania problemów Oddziaływania realizowane przez jeden podmiot lub grupę, w zależności od potrzeb Oddziaływania resocjalizacyjne zorientowane na udzielanie praktycznego wsparcia, motywowanie i koordynowanie
Poziom 3	Poziom 2 plus poniższe działania Plan oddziaływań resocjalizacyjnych zorientowany na wiele obszarów, z silnym naciskiem na zmianę postaw i zachowań Działania podmiotów biorących udział w procesie resocjalizacji zintegrowane wokół wspólnych celów Osoba odpowiedzialna za oddziaływania (<i>offender manager</i>) koordynuje je, organizuje pracę i uzupełnia w razie zaistnienia potrzeb Oddziaływania skoncentrowane są na integracji skazanego ze światem społecznym, budowanie motywacji do zmiany i jej konsolidacji Dobra komunikacja i praca zespołowa między profesjonalistami zaangażowanymi w proces oddziaływań
Poziom 4	Poziom 3 plus poniższe działania Intruzyjny i intensywny program oddziaływań Program oddziaływań stworzony w formule współpracy, z naciskiem na dobrą komunikację oraz pracę zespołową Zastosowanie podejścia multiagencyjnego (<i>Multi-Agency Public Protection Arrangement</i> - MAPPA lub <i>Prolific and other Priority Offender</i> - PPO) Praca „ <i>face to face</i> ” osoby prowadzącej; oddziaływania resocjalizacyjne jako integralna forma Organizacja i nadzór nad oddziaływaniami mogą być prowadzone przez jedną osobę Diagnoza „ <i>krocząca</i> ” - częste monitorowanie i raportowanie o zmianach

Źródło: *Offender National Standards for Management of Offenders*, s. 6.

Kolejną częścią OASys jest arkusz zbiorczy (*OASys summary sheet*), gdzie dokonuje się podsumowania podejmowanych do tej pory działań diagnostycznych oraz wskazuje główne obszary, które muszą znaleźć się w planie oddziaływań resocjalizacyjnych (*sentence planning*). Plan zawiera rozłożone w czasie cele do osiągnięcia przez skazanego, które mają pomóc mu w funkcjonowaniu w środowisku wolnościowym, po zakończeniu pobytu w więzieniu. Zwykle wśród zadań znajduje się udział w programach, podjęcie lub kontynuowanie edukacji, aktywizacja zawodowa, zbudowanie relacji z rodziną lub inną grupą społeczną, podjęcie terapii i inne, dobierane w zależności do zidentyfikowanych potrzeb. Postępy w realizacji planu lub ich brak

rzutują na decyzje podejmowane przez ciała zaangażowane w proces resocjalizacji, jak np. Rada ds. Zwolnień Warunkowych (*The Parol Board*). Plan jest systematycznie weryfikowany w regularnych odstępach czasu, a w razie potrzeb dopasowany do aktualnych potrzeb⁵⁴.

Ostatnim elementem OASys jest kwestionariusz samooceny (*self-assessment*), w którym skazani mają możliwość określenia znaczenia, jakie dla podejmowanych przez nich zachowań przestępczych miały czynniki ryzyka opisane we wcześniejszych częściach OASys. Wyodrębnienie tej części było związane z przekonaniem, że również postawy skazanych względem przeszłości, rozumienie przez nich związków przyczynowo-skutkowych są dobrym predykatorem przewidywań na przyszłość⁵⁵.

OASys uważa się za niezwykle użyteczne narzędzie, ale jego uniwersalność nie przekłada się na poziom jego dokładności. Stąd, w przypadku takich obszarów diagnostyki, jak: przestępstwa seksualne i z użyciem przemocy, poziom kompetencji szkolnych, uzależnienia, zaburzenia i choroby psychiczne wymagają dodatkowych, specjalistycznych działań diagnostycznych. Przykładem narzędzi dostarczających rozszerzonego pakietu informacyjnego są wprowadzone w 2009 roku *The OASys Violent Predictor* (OVP) oraz *The OASys General Reoffending Predictor*.

Podsumowanie

W Anglii i Walii od ponad dekady buduje się narodowy system resocjalizacji osób w konflikcie z prawem. Efektem (w znacznej mierze już osiągniętym) tych prac ma być powstanie wyspecjalizowanych instytucji, które oparte na uniwersalnych procedurach i wystandaryzowanych narzędziach będą prowadziły oddziaływania resocjalizacyjne wobec zróżnicowanych kategorii osób w konflikcie z prawem. Podstawą tych działań jest model R-N-R i m.in. opisana w artykule procedura diagnostyczna, określana jako System Oceny Sprawcy (*Offender Assessment System*). Z kilku względów jest ona warta szczególnej uwagi. Przede wszystkim, zawiera zobiektywizowane kryteria oceny, dzięki którym możliwe jest porównywanie efektów oddziaływań w różnym czasie. Ocena, odnosząca się do ryzyka, potrzeb oraz warunków, zgodnie ze standardami postępowania celowościowego, stanowi

⁵⁴ K. Newbold, *An Evaluation of the Offender Assessment System as an Assessment Tool for the National Probation Service*, Internet Journal of Criminology, 2011, s. 10-11, strona internetowa: http://www.internetjournalofcriminology.com/newbold_an_evaluation_of_the_offender_assessment_system_ijk_august_2011.pdf [dostęp: 12.03.2012].

⁵⁵ L. Holden, *Offenders Assessment System (OASys)*, [w:] *Dictionary of Probation*, s. 186.

punkt wyjścia budowy planu oddziaływań resocjalizacyjnych. Diagnoza i projektowanie są ze sobą mocno powiązane, co znacznie podnosi ich efektywność. OASys wymaga również współpracy pomiędzy instytucjami zaangażowanymi w proces resocjalizacji, a potem readaptacji, co redukuje ryzyko wpadnięcia skazanego w „próżnię instytucjonalną” lub odwrotnie – powielania oddziaływań. Dzięki wykorzystaniu technologii informatycznych poszczególne podmioty mają nie tylko możliwość korzystania z już zgromadzonych danych, ale również uzupełniania ich o własne diagnozy cząstkowe. Warto zwrócić uwagę, że OASys rozbudowuje się o dodatkowe moduły, przydatne do diagnostyki szczególnych kategorii osób w konflikcie z prawem. Z punktu widzenia dotychczasowej diagnostyki resocjalizacyjnej, OASys wydaje się być ogromnym krokiem naprzód. Należy zatem z uwagą obserwować dalsze kierunki rozwoju tak OASys, jak i całego NOMS.

BIBLIOGRAFIA

- Andrews D.A., Bonta J., Hoge R.D., *Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology*, Criminal Justice and Behavior, 1990, 17(1).
- Andrews D.A., Bonta J., *The Psychology of Criminal Conduct*, LexisNexis, New York 2006.
- Banse R., Koppehele-Gossel J., Kistemaker L.M., Werner V.A., Schmidt A.F., *Pro-criminal attitudes, intervention, and recidivism, Aggression and Violent Behavior*, 2013, 18(6).
- Barczykowska A., *Podjęcie kognitywno-behawioralne w pracy penitencjarnej i postpenitencjarnej (na przykładzie wybranych programów korekcyjnych stosowanych w USA)*, Probacja, 2011, 2.
- Barczykowska A., Muskała M., *Justice reinvestment strategy in the process of social revitalization of million dollar blocks*, [w:] *Future of the city – cities of the future [Przyszłość miasta – miasta przyszłości]*, red. J. Gyurkovich, A.A. Kantarek, M. Gyurkovich, A. Wójcik, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2014.
- Bonta J., Law M., Hanson K., *The prediction of criminal and violent recidivism among mentally disordered offenders: A meta-analysis*, Psychological Bulletin, 1998, 123(2).
- Craig L.A., Browne K.D., *Metody oceny ryzyka recydywy przestępstw seksualnych*, Dziecko Krzywdzone, 2007.
- Debidin M., Fairweather L., *Introduction to OASys and research on OASys*, [w:] *A compendium of research and analysis on the Offender Assessment System (OASys)*, red. M. Debidin, Ministry of Justice Research Series 16/09, December 2009, s. 1, strona internetowa: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110201125714/http://www.justice.gov.uk/publications/docs/research-analysis-offender-assessment-system.pdf> [dostęp: 21.09.2011].
- Debidin M., Fairweather L., *Introduction to OASys and research on OASys 2006 to 2009*, [w:] *A compendium of research and analysis on the Offender Assessment System (OASys)*, red. M. Debidin, Ministry of Justice Research Series 16/09, December 2009, s. 1, strona internetowa: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110201125714/http://www.justice.gov.uk/publications/docs/research-analysis-offender-assessment-system.pdf> [dostęp: 21.09.2011].

- Dictionary of Probation and Offender Management*, red. R. Canton, D. Hancock, Devon 2007.
- Gendreau P., Little T., Goggin C., *A meta-analysis of the predictors of adult recidivism: What works!* *Criminology*, 1996, 34(4).
- Goldschneider M., *Geografia przestępczości. Uwagi na temat wykorzystywania przestrzennych analiz przestępczości przy wykorzystaniu technik buforowych*, *Archiwum Kryminologii*, 2010, XXXII.
- Halpern D., *Social Capital*, Polity Press, Cambridge 2005.
- Harper G., Man L., Taylor S., Niven S., *Factors associated with offending*, Home Office Research Study, 2005, 291.
- Holden L., *Offenders Assessment System (OASys)*, [w:] *Dictionary of Probation and Offender Management*, red. R. Canton, D. Hancock, Willan Publishing, Devon 2007.
- Kiersztyn A., *Czy bieda czyni złodzieja?* Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008.
- King R.D., Massoglia M., Macmillan R., *The context of marriage and crime: gender, the propensity to marry and offending in early adulthood*, *Criminology*, 2007, 45(1).
- Mills J.F., Kroner D.G., Forth A.E., *Measures of Criminal Attitudes and Associates (MCAA): Development, Factor Structure, Reliability and Validity*, *Assessment*, 2002, 9(3).
- Morton S., *The current evidence base for the offending-related risk factors included in OASys*, [w:] *A compendium of research and analysis on the Offender Assessment System (OASys)*, red. M. Debidin, Ministry of Justice Research Series 16/09, December 2009, s.1, strona internetowa: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110201125714/http://www.justice.gov.uk/publications/docs/research-analysis-offender-assessment-system.pdf> [dostęp: 21.09.2011].
- Muskała M., *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w angielskim systemie penitencjarnym*, *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, 2012, 76-77.
- Muskała M., *Nowe instytucje prawne w angielskim systemie resocjalizacji nieletnich*, *Resocjalizacja Polska*, 2013, 4.
- Muskała M., *Diagnoza nieprzystosowania społecznego nieletnich w Anglii i Walii*, *Probacja*, 2014, 2.
- Newbold K., *An Evaluation of the Offender Assessment System as an Assessment Tool for the National Probation Service*, *Internet Journal of Criminology*, 2011, adres internetowy: http://www.internetjournalofcriminology.com/newbold_an_evaluation_of_the_offender_assessment_system_ijc_august_2011.pdf [dostęp: 12.03.2012].
- Offender National Standards for Management of Offenders (standards and implementation guidance 2007)*, London 2007, s. 7, strona internetowa: http://warwickshireprobation.orangeleaf.com/assets/userfiles/warwickshire/OM_National_Standards_2007.pdf [dostęp: 10.04.2012].
- Preston H., Robson T., *Risk of Harm*, [w:] *Public Protection Manual*, Version 4.0., London 2009.
- Raynor P., *Risk and need assessment in British probation: the contribution of LSI-R*, *Psychology, Crime & Law*, 2007, 13(2).
- Reducing Re-offending by ex-priorsners*, Report by the Social Exclusion Unit, 2002, strona internetowa: http://www.thelearningjourney.co.uk/file.2007-10-01.1714894439/file_view, [dostęp: 24.09.2010].
- Roberts C., Burnett R., Kirby A., Hamill H., *A System for Evaluating Probation Practice*, *Probation Studies Unit Report 1, Centre for Criminological Research*, Oxford 1996, za: *Introduction to OASys and research on OASys 2006 to 2009*, M. Debidin, L. Fairweather, *Introduction to OASys and research on OASys*, [w:] *A compendium of research and analysis*

- on the Offender Assessment System (OASys), red. M. Debidin, Ministry of Justice Research Series 16/09, December 2009, strona internetowa: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110201125714/http://www.justice.gov.uk/publications/docs/research-analysis-offender-assessment-system.pdf> [dostęp: 21.09.2011].
- Sampson R.J., Laub J.H., *A Life-Course View of the Development of Crime*, The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences, 2005, 602.
- Spicer K., Glicksman A., *Adult reconviction: results from the 2001 cohort*, Home Office Online Report 59/04. London 2004., za: M. Debidin, L. Fairweather, *Introduction to OASys and research on OASys*, [w:] *A compendium of research and analysis on the Offender Assessment System (OASys)*, red. M. Debidin, Ministry of Justice Research Series 16/09, December 2009, strona internetowa: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110201125714/http://www.justice.gov.uk/publications/docs/research-analysis-offender-assessment-system.pdf> [dostęp: 21.09.2011].
- Sztuka M., *Anachronizm i aktualność. Idee resocjalizacji w sporze o nowoczesność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.
- Tancred T., *Multi-agency Public Protection Arrangements*, [w:] *Psychology in Probation Services*, red. D.A. Crighton, G.J. Towel, Oxford 2005.
- Taylor R., *Predicting reconvictions for sexual and violent offences using the revised Offender Group Reconviction Scale*, Research Findings 104, London 1999 za: M. Debidin, L. Fairweather, *Introduction to OASys and research on OASys*, [w:] *A compendium of research and analysis on the Offender Assessment System (OASys)*, red. M. Debidin, Ministry of Justice Research Series 16/09, December 2009, strona internetowa: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110201125714/http://www.justice.gov.uk/publications/docs/research-analysis-offender-assessment-system.pdf> [dostęp: 21.09.2011].
- Ward T., Steward C., *Criminogenic needs and human needs: A theoretical model*, *Psychology, Crime & Law*, 2003, 9(2).
- Wright K.N., Wright K.E., *Does getting married reduce the likelihood of criminality? A review of the literature*, *Federal Probation*, 1992, 56(3), za: S. Morton, *The current evidence base for the offending-related risk factors included in OASys*, [w:] *A compendium of research and analysis on the Offender Assessment System (OASys)*, red. M. Debidin, Ministry of Justice Research Series 16/09, December 2009, strona internetowa: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110201125714/http://www.justice.gov.uk/publications/docs/research-analysis-offender-assessment-system.pdf> [dostęp: 21.09.2011].
- Zalewski W., *Przestępca „niepoprawny” – jako problem polityki kryminalnej*, Wydawnictwo ARCHE, Gdańsk 2010.